

'Betrekken jonge en nieuwe Nederlanders
vergt mentaliteitsverandering'

De terugkeer van het landschap

Van ecologennatuur naar het midden van de samenleving. Zo omschrijft Hans Renes de koers die Natuurmonumenten heeft ingeslagen met de nieuwe visie. Zijn vraag is wel hoeveel ruimte de beheerder durft te geven aan bewonersparticipatie. Renes is bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land aan de VU Amsterdam en docent Historische Geografie aan de Universiteit Utrecht.

Hans Renes

De nieuwe Natuurvisie van Natuurmonumenten omschrijft drie hoofdthema's: [1] de verscheidenheid aan natuurrijke cultuurlandschappen, [2] duurzaamheid en [3] de verbondenheid van de mens met de natuur (waarom niet ook met het landschap?). In al deze thema's gaat het uiteindelijk om de mensen. Na een periode waarin de nadruk misschien wat al te zeer verschoof in de richting van ecologennatuur zoekt Natuurmonumenten naar een plek midden in de samenleving. Daar valt veel voor te zeggen. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) bood de natuur geweldige nieuwe ruimte, maar tegelijk werd de natuur steeds meer tot de EHS teruggedrongen.

Duurzaam beheer

Ik zit wel met een aantal vragen. De eerste is, hoe we kunnen komen tot duurzaam beheer van natuurrijke

cultuurlandschappen. De afgelopen halve eeuw is dat niet erg gelukt. De subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, die juist tot doel hebben om natuurrijke cultuurlandschappen te behouden, blijken weinig effectief.

Er is grote behoefte aan nieuwe modellen voor het beheer van natuurrijke cultuurlandschappen. Daarbij moeten we ons realiseren dat niet overal dezelfde oplossingen werken. Kansen voor natuurrijke cultuurlandschappen zie ik in gebieden waar de landbouw inzet op verbreding, met neveninkomsten uit recreatie, natuurbeheer, zorg en streekproducten.

Ook biologische landbouw, die niet noodzakelijk kleinschalig is maar wel werkt vanuit een positieve visie op natuur en landschap, biedt kansen voor natuurrijke cultuurlandschappen.

We hebben daarnaast nieuwe financieringsmodellen nodig, want met een fluctuerende economie en een onbetrouwbare overheid is continuïteit in beheer lastig te bereiken. Te denken valt aan een fonds naar Noors model, waarin de aardgasbaten worden ondergebracht en waaruit de rente wordt gebruikt voor duurzame investeringen, maar misschien ook voor natuur- en landschapsbeheer.

Veranderen, wat wel/niet?

Dan nog blijft het de vraag, hoe behoud werkt in een dynamische omgeving. Bij historische cultuurlandschappen ligt de nadruk vanouds op behoud van wat er is. De laatste tijd zijn we hier als erfgoedsector niet meer zo gelukkig mee. Uit historisch onderzoek blijkt dat cultuurlandschappen ook in het verleden dynamisch zijn geweest. Zelfs snelle en ingrijpende veranderingen zijn niet alleen iets van de laatste eeuw. Het is wat onlogisch om eerst te constateren dat landschappen in het verleden veranderd zijn, om vervolgens te stellen dat ze nu niet meer mogen veranderen. Beheer van historische cultuurlandschappen betekent niet het stoppen van verandering of het teruggaan naar een historische situatie, maar het begeleiden van verandering met als doel een functionerend landschap met tijdsdiepte en kwaliteit. Maar in de praktijk blijkt het nog niet zo eenvoudig om aan te geven wat wel en wat niet mag veranderen.

Slow landscape vs waan van de dag

Dat brengt mij vanzelf op mijn derde vraag: wie bepaalt de toekomst van terreinen? Het beleid van Natuurmonumenten is altijd gebaseerd geweest op de grote kennis die binnen de organisatie aanwezig was. Het beheer van gebieden van Natuurmonumenten vond plaats vóór, maar niet dóór het volk. Voor het beheer van grotendeels natuurlijke systemen is dat logisch en begrijpelijk. Maar

landschap is – en wordt – door mensen gemaakt. Is Natuurmonumenten bereid om, zeker bij landschappen die tegen stedelijke gebieden aan liggen, de lokale bevolking bij het beheer te betrekken? Dat vergroot het draagvlak voor ingrijpende maatregelen en brengt mogelijk nieuwe ideeën over beheer en toegankelijkheid. Tegelijk roept dit ook nieuwe problemen op. Zo zijn natuur en landschap, als gezegd, gebaat bij een grote mate van continuïteit

in het beheer. Ze horen als 'slow landscapes' los te staan van de waan van de dag. Verdraagt dit zich met bewonersparticipatie?

Het punt van betrokkenheid van de bevolking roept nog een andere vraag op, namelijk: welke bevolking? Natuurmonumenten is vooral een organisatie van 'oude Nederlanders'. Zullen we erin slagen om jonge en nieuwe Nederlanders te interesseren voor natuur en landschap? Beide groepen vragen om gericht beleid, maar misschien nog wel meer om een mentaliteitsverandering waarin natuur minder wordt gezien als het tegendeel, maar als onderdeel van cultuur. Dat kan betekenen dat we natuur en landschap waar mogelijk meer gaan gebruiken. Te denken valt aan aanplanten van fruitbomen langs

wegen, maar ook een minder panische houding over het oogsten van paddenstoelen, het meenemen van zaailingen voor de eigen stadstuin en misschien zelfs het scheuren met terreinfietsen.

Eigen plek verankeren

Tot slot had ik graag nog iets meer gelezen over de plaats van Natuurmonumenten binnen de Nederlandse natuur- en landschapswereld. Die vormt, zoals gebruikelijk in ons land, een complexe wereld van organisaties. Zo zijn de vrijwilligers in het landschapsbeheer ondergebracht bij aparte provinciale organisaties die samenwerken in Landschapsbeheer Nederland, wat goed werkt maar tegelijk maakt dat vrijwilligers een relatief geringe rol spelen in het werk van Natuurmonumenten.

Naar beheerdoelen is het ene uiterste het Wereld Natuur Fonds, dat staat voor 'natuur zonder mensen'. Aan het andere uiteinde van het spectrum staat Geldersch Landschap & Geldersche Kasteelen, dat natuur en cultuur gelijkwaardig behandelt en daarmee meer dan enige andere Nederlandse organisatie vergelijkbaar is met de Engelse National Trust. Natuurmonumenten heeft steeds een tussenpositie ingenomen, maar heeft wel in de loop van de tijd gezwalkt tussen beide polen. De verscheidenheid aan organisaties vormt een grote rijkdom en mij lijkt intensieve samenwerking een beter perspectief dan fuseren tot één grote organisatie. De nieuwe nota van Natuurmonumenten heeft de potentie de eigen plek van Natuurmonumenten duurzaam te verankeren.